

УДК 378.1

DOI 10.31494/2412-9208-2019-1-3-49-57

ORIGINS AND CURRENT STATE OF UKRAINIAN PEDAGOGY OF SPIRITUALITY

ВИТОКИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ДУХОВНОСТІ

Olga TSYBULKO,

Candidate of History Sciences,
Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0003-1297-5465>

ostsybulco@ukr.net

Mariupol State University

✉ 129a , Budivelnkyiv Ave.,
Mariupol, 87500

Ольга ЦИБУЛЬКО,

кандидат історичних наук, доцент

Мариупольський державний
університет

✉ пр. Будівельників, 129а
Мариуполь, Донецька обл., 87500

Original manuscript received: October 07, 2019

Revised manuscript accepted: December 03, 2019

ABSTRACT

Different historical times shape different conditions of social expectation concerning the person who needs to be prepared for life by means of education and culture, education and upbringing. Accordingly, requirements for the purpose, content, orientation, methodology and method of activity of these means, the nature of their functioning in the general mechanism of socialization of personality are formed. Following the historical change of paradigms of pedagogical thought and action, it is easy to see that with the change of epochs in the evolutionary process of civilization growth, they are increasingly approaching man in the fullness of its physical and spiritual perfection. The indicated approximation is not straightforward, but as a gradual break, not by the model "bottom-up" but by spiral circles, each of which allegedly repeats the previous one, but at a higher level.

This is how the general history of humanity moves, and with it – the history of pedagogical thought and action. The Ancient Age, for example, went down in the history of pedagogical thought as a pedagogy of human nature correspondence; medieval – as her (human) godly conformity. The Renaissance brought man back to his «natural dimensions»; Enlightenment gave humanity respect for the mind of knowing the world around. New times have left the history of pedagogy of the formation of a gentleman (citizen); the bourgeois era affirmed the pedagogy of pragmatism; the era of social revolutions – the pedagogy of class struggle, the logic of training the revolutionary. The era of scientific and technological progress formed a kind of pedagogy of technocratism. Our times require and shape the pedagogy of spirituality, which brings man to man closer, unites them with universal values, a global outlook on the future.

Therefore, the modern existence of mankind, on the one hand, will set reasonable limits for globalization; on the other, it will provide an awareness of the «national» as an extension and deepening of the sphere of existence of the common. The modern existence of humanity is the existence of people in their spiritual unity, which only the pedagogy of spirituality can provide by educating each individual in the context of the unity of universal and national values, traditions and priorities.

Key words: spirituality, education, spiritual values, education, pedagogy of spirituality.

Вступ. Різні історичні часи формують умови суспільної експектації щодо людини, яку потрібно підготувати до життя засобами освіти й культури, навчання і виховання. Відповідно до цього формуються й вимоги щодо мети, змісту, спрямованості, методології та методики діяльності цих засобів, характеру їх функціонування в загальному механізмі соціалізації особистості. Прослідковуючи історичну зміну парадигм педагогічної думки та дії, неважко побачити, що зі зміною епох в еволюційному процесі зростання цивілізації вони все більше наближаються до людини у всій повноті її фізичного і духовного вдосконалення. Означене наближення здійснюється не прямолінійно, а як переривання поступовості, не за моделлю «сходження знизу вгору», а за спіралевидними колами, кожне з яких нібито й повторює попереднє, але вже на якісно вищому рівні.

Так рухається загальна історія людства, а разом з нею – історія педагогічної думки та дії. Антична епоха, наприклад, увійшла в історію педагогічної думки як педагогіка природовідповідності людини; середньовічна – як її (людини) боговідповідності. Епоха Відродження повернула людину до її «природних вимірів»; Просвітництво подарувало людству повагу до розуму пізнання навколишнього світу. Нові часи залишили історії педагогіку формування джентльмена (громадянина); буржуазна епоха утверджувала педагогіку прагматизму; епоха соціальних революцій – педагогіку класової боротьби, логіку підготовки революціонера. Епоха науково-технічного прогресу сформувала своєрідну педагогіку технократизму. Наші часи потребують і формують педагогіку духовності, яка наближає людину до людини, об'єднує їх загальнолюдськими цінностями, глобальним світоглядним баченням майбутнього.

Етап переходу людства до педагогіки духовності обумовлений історичною еволюцією цивілізації, її входженням в епоху ноосферного способу існування. На цій стадії людство, зрештою, підійшло до усвідомлення себе не лише як частини природи, соціальних відносин чи культури, а як продукту універсальної ноосферної цілісності з переважним духовним началом (стрижнем), на основі якого розгортається життєдіяльність кожного індивіда, здійснюється його доля.

Закладені Тейяр де Шарденом та розгорнуті В. Вернадським ідеї ноосфери як сфери розуму, яка є завершальним етапом історичної еволюції біосфери, що увінчується виникненням і розвитком цивілізації, дозволяють усвідомити первинне начало всього сущого, за яким колективний розум, «пункт Омега» (П. Тейяр де Шарден), розумна людська діяльність (В. Вернадський) виступає визначальним фактором розвитку, а людина як людство у своєму духовному самоусвідомленні утверджується своєрідним центром єдиного і неподільного Космосу. Шлях до людини, таким чином, проходить через її духовне зростання, результатом якого має стати внутрішнє розуміння її духовної totoжності з Великим Космосом, Людством у всіх його цивілізаційних вимірах.

Мета статті – проаналізувати витоки та охарактеризувати сучасний стан української педагогіки духовності.

Методи та методики дослідження. При написанні статті було використано такі методи, як аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення даних з метою виявлення стану досліджуваної проблеми.

Результати та дискусії. Педагогіка духовності є засобом духовного зростання особистості. Вона забезпечує усвідомлення людиною своєї “вселюдськості” й “всесвітності”, невіддільності власного існування (і лише завдяки цьому можливого) від існування людства і Космосу як таких. Традиційний марксистсько-матеріалістичний погляд на історію такий підхід буде заперечувати. І це зрозуміло. Його логіка проста: людина є природною істотою і, разом з тим, продуктом тих суспільних відносин, в яких вона живе, працює, виховується. Соціалізація такої людини має здійснюватись за механізмами входження в культуру, соціум, виховання відповідно до наявних традицій. Духовне в людині є похідним від її матеріального буття. Базуючись на цих підвалинах, марксистська педагогіка розгорталась як педагогіка фізичного, розумового, морального, естетичного розвитку особистості відповідно до тих історичних реалій, які на той час складались.

Провідними мотивами педагогіки були послідовності, що змінюють один одного принципи “революційної доцільності”, “виживання у ворожому оточенні”, “побудови соціалізму”, “післявоєнної відбудови народного господарства” тощо. Характерно, що в період більш-менш стабільного розвитку системи базова школа в колишньому СРСР, що ставила завдання поєднання досягнень НТР з перевагами соціалістичного способу господарювання й на цій основі “догнати й перегнати США...”, визначалась як загальноосвітня, трудова, політехнічна.

Духовність в такій педагогіці знаходилась коли б чи не на останньому місці. Її підмінила фальшива програма виховання людини за принципами Морального кодексу будівників комунізму та її естетичного розвитку на основі художньої культури й мистецтва соціалістичного реалізму. Фальшивість такої педагогіки була більш ніж очевидною і для педагогів, і для громадськості. Її результатом була людина спотвореної духовності. І хоча традиційно народна культура, родинне виховання й школа, які виходили за межі означеної педагогічної парадигми, частково вводили людину в духовний контекст загальнолюдської культури, у переважній більшості радянська педагогіка формувала “не цивілізаційний” тип особистості, який згодом отримав принизливу назву “радянська людина”.

Більшість педагогів і вихователів педагогічні канони радянської школи порушувати не наважувались, бо вихід за їх межі в тоталітарній державі переслідувався й карався. У ряді закордонних країн духовність людини виховується релігійними засобами. Ряд держав, точніше, їх виховні системи, практикують духовне виховання в так званих суботніх або недільних релігійних школах. Зазвичай в них домінує педагогіка релігійності, авторитет Бога, Святого письма й священнослужителів (Сухомлинська, 1997). І хоча загалом вона забезпечує більш-менш стабільне духовне виховання і моральну відповідальність особистості,

такий підхід не може бути визнаний універсальним. І ось чому: по-перше, духовність людини релігійною складовою аж ніяк не вичерпується, вона – більш об'ємне утворення, що охоплює народну мораль (мудрість), естетичні цінності, атеїстичні переконання, наукові знання тощо; по-друге, в релігійній духовності особистість, яка б мала бути визнана в якості основного суб'єкта власної духовності (і життєдіяльності загалом), залишається на задньому плані; по-третє, релігійна духовність базується переважно на ірраціональному знанні, в той час, як духовність загалом базується на дискурсі наукового і позанаукового, раціонального та ірраціонального знання.

Визнаючи свободу совісті як одне з вихідних прав людини, відповідно до нього – право релігії щодо надання послуг подібного роду, завжди слід мати на увазі, що духовність, сформована на релігійній основі, має суперечливий характер: з одного боку, вона облагороджує людину духовними цінностями, сприяє розвитку моралі, людинолюбства; з другого боку, зводячи духовність до її релігійної складової, багато в чому обмежує духовне ество людини, а разом з цим – звукує самостійність волевиявлення, активність і соціальну творчість особистості.

Педагогіка духовності в Україні розпочиналась з народної мудрості. Пізніше цю нішу практично одноосібно зайняло християнство. Різноманітні антирелігійні ересі, хоча й збуджували духовний світ особистості, суттєвого масового впливу на народ не мали.

Перші українські школи базувались на педагогіці Закону Божого, елементах наукових знань та народній мудрості (народна філософія), яка незважаючи на всі можливі обмеження української школи цілком і повністю не зникла навіть у найбільш несприятливі історичні періоди.

Першу цілісну модель педагогіки духовності, вчення про навчання та виховання на основі осягнення Біблії, створив видатний український мандрівний філософ, мислитель і педагог Григорій Сковорода; другу – “філософію серця” – не менш видатний релігійний філософ Памфіл Юркевич; третю – змістовну педагогіку “серця, яке віддається дітям” – видатний український педагог Василь Сухомлинський (Шевченко, 2004: 10).

Створені в різні історичні часи й під тиском різних обмежень, означені педагогічні моделі мають єдиний філософський стрижень – високу духовність, яку належить передати дітям, виховати їх почуття причетності до універсуму й роду людського, як його найбільш досконалого й унікального витвору.

Поняття “духовність” розглядається в науці у двох аспектах: релігійному і світському. Для визначення ролі духовності у педагогіці більш доцільним є розгляд світського підходу до формування духовного світу особистості. При цьому розуміємо, що в становленні духовних цінностей людини в цілому релігія відіграє велику роль.

Духовний світ людини – це внутрішній його стан. Він формується на основі морального і естетичного виховання. Духовний розвиток особистості тісно пов'язаний з моральним і естетичним вихованням. Вони формують внутрішній стрижень особистості, який визначає в

майбутньому поведінку і цінності людини. Як показує практика, цей стрижень закладається в ранньому дитинстві. Важливим є те, щоб дитина всебічно розвивалась, щоб розвивалися її творчі здібності.

Дослідження показують, що провідне місце займають творчі здібності, вони визначають ціннісну перевагу, сприяють розвитку пізнавального інтересу і інтелектуальних здібностей особистості (Бех, 2003: 165). Основи духовного розвитку людини закладаються в дошкільному та молодшому шкільному віці, а в підлітковому і юнацькому віці мають стати опорою правильного вибору поведінки і цінностей. Естетичне виховання допомагає пізнавати навколишній світ дитини, формувати її інтереси, потреби і цінності. Спираючись на чуттєву основу, вони глибоко проникають у душу дитини і зберігаються на все життя. Враження, переживання – це нове відкрите в дитинстві, яке людина пам'ятає протягом всього життєвого шляху. Тому духовний та естетичний розвиток і виховання особистості тісно пов'язані між собою.

Духовність як педагогічна проблема вимагає подальшого теоретичного осмислення й уточнення, тобто створення педагогічної моделі духовності є життєво необхідним. Для побудови теоретичної моделі духовності, яка вклучає в себе її визначення, виявлення функцій, форм прояву і т.п., надзвичайно важливим виступає виділення основних принципів її побудови, методологічних підстав, визначення основних категорій, за допомогою яких можуть бути описані явища, що вивчаються в межах духовності. Теоретичний аналіз дозволяє нам виділити в якості найважливіших такі принципи: наступності, міждисциплінарного підходу та інтеграції знань (Бех, 2003: 165).

Принцип наступності знань з метою інтеграції достовірних відомостей про духовність в єдину систему уявлень здається нам надзвичайно актуальним, так як історико-логічний аналіз різних філософських систем від античності до наших днів показав, що вже в стародавній філософії склалися витоки антропо-гуманістичного підходу до розуміння духовності. Лейтмотивом дослідження протягом століть була ідея необхідності пізнання людиною сенсу Буття, власної унікальної природи, вдосконалення себе для досягнення гармонії і душевної рівноваги. Великою помилкою було б відкинути оригінальні ідеї і тонкі спостереження філософів минулого, які допомагають нам поглянути на духовність як особливу якість людини, пов'язане з осмисленням складних питань Буття, свого місця в житті і тощо.

Основні положення різних філософських шкіл і напрямків є тією базою, на яку необхідно спиратися при дослідженні духовності як педагогічного явища.

Величезну роль у розвитку і розумінні духовності внесли різні релігійні системи, які, будучи найважливішим аспектом культурного життя суспільства сконцентрували в своїх навчаннях багатовіковий досвід пізнання духовного. Ми вважаємо, що проблема духовності може бути вирішена тільки в діалозі культур, де головна мета – виявлення сутності

духовності, може бути виявлена тільки в точці зіткнення цих культур (Кримський 1992: 21).

Так, західна філософія, на нашу думку, дає підставу для розуміння педагогічної сутності духовності, а в філософських системах Сходу, ми знаходимо вказівку на психологічні форми прояву духовності, а також на співвідношення духовного і матеріального в житті людини. Як в західній, так і в східній філософських системах духовність розглядається в тісному зв'язку з внутрішнім світом людини і розвитком її здібностей, самовдосконаленням. При цьому розробляється східною філософією проблеми співвідношення матеріального і духовного в людині, що допомагає краще зрозуміти феномен духовності і виступає однією з теоретичних передумов її визначення: людське життя – це процес і поле для самовдосконалення, сутність якого є духовність.

Теоретична модель духовності і її визначення включають в себе виявлення тих філософських підстав, які виступають головною методологічною базою, що лежить в основі розуміння духовності. Такими методологічними положеннями виступають в нашому дослідженні наступні:

1) матеріальне буття визначає свідомість людини, але мова йде не про вузьке розуміння буття, а про широку сферу соціального життя людини, де матеріальне тісно пов'язане зі зміною і пізнанням навколишнього світу. Воно тісно переплітається і осмислюється суб'єктом, виступаючи в якості джерела нового знання, мислення, сприяє формуванню цінностей і життєвих сенсів;

2) духовна сторона Буття людини – особлива форма відображення об'єктивного світу, виступає додатковим засобом орієнтації і взаємодії;

3) зміст духовності індивіда нерозривний з його практичною діяльністю;

4) матеріальне і ідеальне виступають як дві принципово єдині сторони Буття, при цьому ідеальне відрізняється істотною самостійністю і автономністю; ідеальне виступає в об'єктивованому, предметно-символічному вигляді;

5) структура духовного життя суспільства в цілому і людини мають подібність, включають духовні потреби, інтереси, діяльність і цінності, духовні відносини як результат цієї діяльності.

Глобалізація сучасного суспільства охоплює все більше сфер людської практики, накладає свій відбиток і на розвиток духовності виховання. Ці процеси проявляються в інтеграції змісту та уніфікації підходів до організації виховного процесу, а також в підвищенні уваги до людської індивідуальності і прагненні створити найбільш сприятливі умови для її становлення і розвитку. Все це відбивається на сучасному стані духовності суспільства.

Ми можемо побачити сьогодні велику поляризацію цінностей, спрямувань особистості, моделей поведінки людини, її спілкування тощо. На рівень педагогічної дійсності впливає стан духовності суспільства в якому відбувається виховний процес. Це дає підстави

говорити про духовність виховання як про своєрідний фрагмент реальності і про феномен педагогічної дійсності, який відображає здатність людини одухотворяти прояви навколишнього середовища в процесі її творення і розвитку.

Разом з досягненнями української освіти в області розвитку духовності виховання слід зазначити і появу дуже тривожних тенденцій щодо недооцінки значення в цьому процесі художньо-естетичних дисциплін. В умовах, коли викладачу надається автономія і повна свобода у відборі змісту освіти в рамках освітніх стандартів, це, по суті, означає, що в орієнтованому на фундаменталізацію, інформатизацію та розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів, зміст освіти, художньо-естетичний компонент може залишитися не затребуваним.

Таким чином, завдання освіти з духовного, фізичного, соціального розвитку дитини виявляться просто нездійсненними. Адже неможливо сформувати особистісно ціннісне ставлення до життя, соціуму, природи, не вивчаючи його і не займаючись художньо-естетичною діяльністю. Соціальні наслідки такого підходу передбачувано фатальні. Їх можна сформулювати, перефразовуючи відомий вислів німецького канцлера Отто фон Бісмарка: "Той, хто економить на вивченні мистецтва в школах, буде будувати тюрми». Адже школа, яка дала учням інтелектуальний розвиток без тепла та духовного розвитку, вміння знання без здатності переживати, не вчить переживати та співчувати". Тому головним завданням педагога, відомий український філософ Памфіл Юркевич вважав "виховання глибокого серця", яке розумів як "символ духовного життя" (Юркевич, 1993: 223). Саме на цій ідеї була побудована етична доктрина створеної ним "філософії серця".

Виховання "глибокого серця" – шлях виходу з духовної кризи глобалізованого суспільства. І сьогодні, в епоху глобалізації нашого суспільства, ця теорія може сприяти подоланню всіх криз, які воно переживає, тому що вони всі мають духовну природу і виникли через "дефіцит" духовності в вихованні, що призвів до духовного зубожіння сучасного суспільства. Тому і сьогодні справедливі слова П. Юркевича про непересічне значення у вихованні вічних духовних цінностей, закладених в мистецтві, що дозволяють виховати у людини "глибоке серце", збагатити її "новим, вищим досвідом та ідеями, щоб її дух зникав до чистих, високих настрів" (Юркевич, 1993: 225).

Чуттєве переживання морально-естетичного духу творів мистецтва сприяє тому, що в серці вихованців буде визрівати внутрішня невидима міра і почнуть формуватися початку гуманності. Адже людина, на думку П. Юркевича, стає краще, коли споглядає краще (Юркевич, 1993: 226). Велике значення для розвитку духовності виховання в сучасному глобалізованому суспільстві мають і ідеї П. Юркевича про те, що для того, аби разом зі знаннями у вихованців розцвітали високі почуття прекрасного і піднесеного, необхідний захоплюючий приклад вчителя, сильні переживання від історії людства і вітчизни, споглядання і переживання істини, добра і краси, так як світ відкривається і робиться близьким людині не через знання, а через почуття, через серце.

Коли знання зігріті почуттями, переживаннями, вони втілюються в

людській душі і переходять з пам'яті в серце, перетворюються в загальне прагнення до добра і стають надбаннями духовного світу людини, регуляторами її діяльності (Юркевич, 1993: 226). І тоді “всі елементи людської дії органічно наповнюються духом і людина стає високодуховним естетичним і моральним художником” (Юркевич, 1993: 226).

Сучасна педагогіка духовності формується як успадкування й продовження найкращого вітчизняного й закордонного педагогічного надбання, трансформованого до духу сучасної епохи та українського державотворення. Разом з тим, вона має інноваційний характер, базується на класично філософському розумінні духовності як явища ноосферного проекту й характеру.

Це – педагогіка людини як людства, педагогіка вселюдності. Її базовими цінностями є такі загальнолюдські гуманістичні пріоритети, як Справедливість, Честь, Гідність і т. ін., провідними знаками — категорії “Віра”, “Надія” і “Любов”. Вона базується на розумі й прагне до істини, оплетена чуттєвістю, намагається вилити її в співпереживання; є усобленням волі людини, спрямованою на її самореалізацію.

Сучасний світ – різнобарвний. Кожен люд, держава і цивілізація мають свої експектації щодо становлення людини як особистості, параметрів її життєвиявлення і життєствердження, власні вимоги до педагогіки, засобами якої здійснюється підготовка людини до життя. Разом з тим, в них прослідковується, в когос більшою мірою, в іншого – менше, й дещо спільне – загальнолюдське, що єднає народи та культури як людство, як цивілізацію. Глобалізація прагне розгорнути й розширити “спільне”, “загальнолюдське”; антиглобалісти трактують цей процес як нівелювання національно-особливого, як обмеження свобод народу, нації, культури, щодо власного волевиявлення й протидіють глобалізаційним процесам всіма доступними засобами – економічними, політичними, соціокультурними.

Означена суперечність може бути вирішена лише “заглибленням” обох складових – “глобалізаційної” (вселюдської) і “національної” в єдине і неподільне буття цивілізації – ноосферу, де розум самостійно обере те, що, як писав І. Кант, “розум буде вважати за добре”.

Висновки. Отже, сучасне буття людства, з одного боку, встановить розумні межі глобалізації; з іншого — забезпечить усвідомлення “національного” як розширення і поглиблення сфери існування загального. Сучасне буття людства – це буття людей в їх духовній єдності, забезпечити яку здатна лише педагогіка духовності шляхом виховання кожної особистості в контексті єдності загальнолюдських і національних цінностей, традицій та пріоритетів.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості. К.: Либідь, 2003. Книга 1. 278 с.
2. Крымский С. Б. Контуры духовности: Новые контексты идентификации. *Вопросы философии*. 1992. № 12. С. 21-22.
3. Сухомлинська О.В. Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання: на шляху до синтезу парадигм. *Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції та пошук*. Київ, 1997. С. 3-29.
4. Шевченко Г. П. Духовні цінності життя. *Духовність особистості*:

методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць / Гол. редактор: Г. П. Шевченко. Вип. 5. Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Дала, 2004. С. 3-15.
5. Юркевич П. Д. Мир з ближніми як умова християнського співжиття. К.: Абрис, 1993. С. 222–229.

References

1. Beh, I. D. (2003). *Vihovannya osobistosti [Personal education]*. K.: Libid [in Ukrainian].
2. Krymskij, S. B. (1992). *Kontury duhovnosti: Novye konteksty identifikacii [Contours of Spirituality: New Contexts for Identifying]*. Voprosy filosofii. № 12. S. 21-22 [in Russian].
3. Suhomlinska, O.V. (1997). *Refleksiyi pro genezu duhovnosti v konteksti vihovannya: na shlyahu do sintezu paradigm [Reflections on the Genesis of Spirituality in the Context of Education: Towards a Paradigm Synthesis]*. Duhovno-moralne vihovannya ditej ta molodi: zagalni tendenciyi ta poshuk. Kiyiv. S. 3-29 [in Ukrainian].
4. Shevchenko, G. P. (2004). (Ed.). *Duhovni cinnosti zhittya [Spiritual values of life]*. Duhovnist osobistosti: metodologiya, teoriya i praktika: Zbirnik naukovih prac. Vip. 5. Lugansk: Vid-vo Shidnoukr. nac. un-tu im. V. Dalya. S. 3-15 [in Ukrainian].
5. Iurkevych, P.D. (1993). *Myr z blyzhnimy yak umova khrystyjanskoho spivzhytta [Peace with Neighbors as a Condition for Christian Coexistence]*, K.: Abrys. S. 222–229 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Різні історичні часи формують умови суспільної експектації щодо людини, яку потрібно підготувати до життя засобами освіти й культури, навчання і виховання. Відповідно до цього формуються й вимоги щодо мети, змісту, спрямованості, методології та методики діяльності цих засобів, характеру їх функціонування в загальному механізмі соціалізації особистості. Прослідковуючи історичну зміну парадигм педагогічної думки та дії, неважко побачити, що зі зміною епох в еволюційному процесі зростання цивілізації вони все більше наближаються до людини у всій повноті її фізичного і духовного вдосконалення. Означене наближення здійснюється не прямолінійно, а як перерив поступовості, не за моделлю «сходження знизу вгору», а за спіралевидними колами, кожне з яких нібито й повторює попереднє, але вже на якісно вищому рівні.

Так рухається загальна історія людства, а разом з нею – історія педагогічної думки та дії. Антична епоха, наприклад, увійшла в історію педагогічної думки як педагогіка природовідповідності людини; середньовічна – як її (людини) боговідповідності. Епоха Відродження повернула людину до її «природних вимірів»; Просвітництво подарувало людству повагу до розуму пізнання навколишнього світу. Нові часи залишили історії педагогіку формування навоклішнього громадянина; буржуазна епоха утверджувала педагогіку прагматизму; епоха соціальних революцій – педагогіку класової боротьби, логіку підготовки революціонера. Епоха науково-технічного прогресу сформувала своєрідну педагогіку технократизму. Наші часи потребують і формують педагогіку духовності, яка наближає людину до людини, об'єднує їх загальнолюдськими цінностями, глобальним світоглядним баченням майбутнього.

Отже, сучасне буття людства, з одного боку, встановить розумні межі глобалізації; з іншого – забезпечить усвідомлення «національного» як розширення і поглиблення сфери існування загального. Сучасне буття людства – це буття людей у їх духовній єдності, забезпечити яку здатна лише педагогіка духовності шляхом виховання кожної особистості в контексті єдності загальнолюдських і національних цінностей, традицій та пріоритетів.

Ключові слова: духовність, освіта, духовні цінності, виховання, педагогіка духовності.